

В честь столітніх роковин уродин Тараса Шевченка.

Ч 10. Рік I. Жовтень (October) 1914 Vol. I. No. 10

Digitized by

Google

Entered as second-class matter February 6, 1914, at the post office at Jersey City, New Jersey, under the Act of August 24, 1912.

Видане Товариства „Просвіта“ в Америці.

Жовтень 1914. Ч. 10. October 1914.

РІК I.

VOL. I.

З М І С Т:

Історія заложення Злучених Держав Північної Америки.

Самсон.

До тих, що съміють ся з пяної людини.

Як Сніжна щось по ночи водило і що то було? (1 ілюстрація).

Бог на землі (Індійська казка).

Свати.

Дні нашої слави і недолі.

ЦІНА 15 ЦЕНТІВ.

НАКЛАДОМ ТОВ. „ПРОСВІТА“ В АМЕРИЦІ

З друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

UKRAINIAN BOOKSELLERS

Digitized by Google

174970S. СІРІЯ ОРИГІНАЛ
DETROIT UNIVERSITY LIBRARY USA
THE URBANA-CHAMPAIGN

ENLIGHTENMENT

Published monthly by
**THE BOARD OF EDUCATION OF
THE LITTLE RUSSIAN NATIONAL
UNION OF AMERICA**
at 83 GRAND ST., JERSEY CITY, N. J.

Terms of Subscription:

U. S. A. **\$1.00** a year
To other countries **\$1.50** a year
Single copy..... **15 c.**

ІСТОРІЯ ЗАЛОЖЕНЯ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ.

I.

Довгі віки не знали люди нічого про Америку. Правда, ходили якісь чутки, що деесь єще має бути великий кусень землї, але певного нічого не було. Наука про землю, або іншим словом — географія, стояла досить низько. Землю уявляли собі у виді плоского кружка. Над сим ніби кружком, що стоїть ненорушно, підноситься ся сонце, порушається ся по небі і вкінці ховається ся.

Та з бігом часу учени дійшли до правди, що земля є великою кулею, котра сама обертається ся від заходу на схід, а нам лине здається ся, що то порушається ся сонце. З цого виходило, що землю можна обіхати довкола. Коли-б хто виїхав приміром на захід і пішв завсігди в однім і тім самім напрямі, то міг би прибути на первісне місце з противного боку, зі сходу.

Такі думки ходили між людьми в другій половині XV. віку. Треба було лише сміливості підприяти ту утижливу і в тих часах цебезпечну подорож,

Digitized by
Go gle

Original item

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Сею гадкою запалив ся Христофор Колюмб. За підмогою іспанського короля пустив ся він з горсткою товарищів в незнану дорогу: поїхав на захід через атлантический океан і відкрив нову частину світа, котру відтак названо Америкою. Ся памятна подія стала ся в 1492. році.

З того часу європейські народи почали інтересувати ся Америкою. До неї стали напливати переселенці з заморських країв, і сей переселений рух триває до нинішніх часів. Там потворились нові держави на взір європейських. З поміж них численних державних тіл найбільший інтерес для нас представляють Злучені Держави північної Америки. Тому ми хочемо розказати їх історію від початку аж до того часу, коли вони стали самостійною, союзною державою.

II.

Для кожного є ясною річю, що наперед східний беріг Америки мусів заселятись чужинцями, бо тут вони найперше висідали. Власне сей східний беріг північної Америки є колискою пізнішніх Злучених Держав, бо свій початок беруть вони від невеличких кольоній, котрі там заснували переселенці. Приглянемо ся близине сьому пасови землі.

Коли подивимо ся на східний беріг північної Америки, то в очі впаде нам передовсім великий півостров Флорида, а далінє Чесапік, облитий з одного боку заливом твої самої назви, з другого меншим заливом Чевівер. Ідучи далінє на північ стрімчако довгий острів, побіч котрого впадає до моря велика ріка Гудзон. В тім місці лежить нині

найбільше місто Америки Нью Йорк. Повисше видно менший півостров Кеп Код, а даліше впадає до моря ріка сьв. Хреста, що інші становить політичну границю між Злученими Державами а Канадою.

Підсонє сего краю, а заразом ціле жите не однакове. До півдневої частини ніколи не заходить зима: тут вічне літо. Тож ростинність незвичайно буйна; ростуть пальми, виноград, помаранчеві дерева, цвітуть прекрасні рожі і інші роди дерев, незнаних у наших сторонах. Із птиць замінійші ріжнобарвні папуги і полискуючі колібри. Чим даліше на північ, тим краєвид більше зміняється. Вже в заливі Чесапік зявляється часом лід. Від есго заливу на північ клімат нагло зміняється. Причиною сего є студена морська струя, що пливе з півночи попри беріг аж до Чесапіку. З півдня знова пливе тепла струя, рівно ж аж до Чесапіку, де завертає на схід.

Від півночи до півдня тягнуться здовж берега пасма гір Алєгені, в пересічнім віддаленю сто кільканайцяти кільometрів від моря. Їх перетинають поперечні долини озера Шаплен, рік Гудсон, Делявер і інших.

Недостачу доброго клімату в північній частині сего краю вирівнює те, що морський беріг більше скалистий і пригідний для більшого числа знаменитих пристаний. Противно, півдневий беріг низький, мочароватий, тож пристани тут рідкі.

Перед приходом заморських переселенців мешкали тут тубольці Індіяни, а геть на півдні, в середній Америці — Мексиканці. Щодо своєого життя дуже ріжниди ся іодні від других.

ці були освічені, змігли читати, писати, будували міста, величаві палаці і съватинї з різьбленим камінням, провадили знамениту господарку по полях і городах, словом, мали свою осібну культуру. Індіяни не могли їм в нічім дорівнювати. Жили з полювання і риболовлї; рільництвом майже не занималися, хиба що жінки сіяли близько хати трохи кукурудзи. Муж уважав для себе гідним лише полювання і воєнне ремесло.

III.

З відкритем Америки утворилось для європейських народів нове жерело доходів. Кожда сильнішша держава хотіла здобути для себе частину нововідкритого краю. Тому посилають своїх людей до нового съвіту і ними обсаджують єще незаняті простори землї. Передовсім Португальці і Іспанції, що в тих часах належали до наймогучійших народів, здобули цвітучі держави середуцьої і півднево-західної Америки, Мексик, Перу і інші. В північній Америці заняли лише багнистий півостров Фльориду (на східнім березі). Впрочім вдowолялись обильними скарбами, які загарбали в занятих краях. З тубольцями обійшлися нелюдяно; почали вирізали їх, а по часті поневолили і повернули в панцирних рабів. Декотрі непризви чаєні до тяжкої праці вигинули до ноги. Тоді Іспанції насильно уводили з Африки муринів і сими новими невільниками заступали погиблих.

В слід за Іспанцями пішли інші європейські народи і почали на свою руку переводити колонізацію в тих сторонах, де земля лежала облогом. На найдальшій півночі, в іншій Канаді, засну

вали Французи кольонію, яку назвали Новою Францією. Однак розвій сеї кольонії сприяли безнастаний боротьбі з індіанськими племенами Ірокезами.

Кольонізацію з боку Англії викликали ворожі відносини між нею а Іспанією. Англія стреміла до підкорення іспанської могутності, тому всюди, де могла, никоїла її. До боротьби затягають ся розбійницькі банди моряків, що обробовували іспанські кораблі, а навіть цілі оселі. Поволи за припіром других зачинають і Англійці кольонізувати. В році 1584. моряк Вальтер Ралі заложив англійську кольонію Віржінію, але одні поселенці вимерли з голоду, других вирізали тубольці. У нового англійського короля Якова почав він в інваласку і згинув з руків ката. Все таки і на сім жоретокім королі вимогли мешканці те, що він не лише згодився на кольонізаційну політику, але в тій цілі оснував навіть два товариства, одно в Льюїndonі, що мало дбати про заселення Віржінії з округом, друге в Плімус, що мало розвивати свою діяльність в Новій Англії, то є на північ між рікою Гудсон а рікою съв. Хреста. Переселенці воліли йти до теплішої і урожайнішої Віржінії, чим до Нової Англії, тому радише горнулись до льюїndonського товариства, котре розпочало жваву діяльність. Однак там чекали їх великі труднощі. Непривичені ні до горячішого півдона, ні до управи рілі у відмінім кліматі, вони сотками вимириали чито з голоду, чито від пропасниці, що винтворюється в надморських мочароватих низинах. Все таке кольонія не лише удержанась, але з року на рік скріплялась і числом і організацією, бо небавом одержала конституцію з виборчим соймом.

Original from

Бездільність підмиського товариства використали Голяндці і в торговельних цілях заложили при впадії ріки Могаку до Гудсону куницький магазин. Тут торгували з Ірокезами а великі зиски заохотили їх до розширення своєї кольонії, яка стала називати ся Новими Нідерландами. Від Індіян відкупили малий островець при устю Гудсону і тут заложили невеличку оселю Новий Амстердам, з чого пізніше виріс Нью Йорк.

Небавом і на підмиське товариство прийшла черга розпочати діяльність в своїм окрузі. Причина виникла з самої Англії. За короля Якова витворились там такі обставини, що стисняли свободну думку і перекопаня горожан. Сам король змагав до самовласти і чигав на жите парляменту, що стояв на сторожі народних прав. Найбільше невдоволене серед народу викликували обмеження на релігійнім полі. Державною релігією був уміркований протестантизм, що головою церкви уважав не ішану але кождочасного короля Англії. Та церква називала ся англіканською. Хто не хотів належати до неї, того беззглядно переслідувано. Тому ісповідники католицизму і кальвінізму мусіли тайком сповняти свої релігійні обряди. Невдоволені і переслідувані утікали за границі Англії.

До сих палежала кальвінська секта, пуритани. Частина їх, близько 250 душ, переселились до Голяндії; коли виєдиали кусень землі в Америці, пересилились туди і 1620. р. заложили першу пуританську кольонію Нью Пліміс, повисше півострова Кейп Код, отже на землі, що була полем діяльності підмиського товариства. За ними напливали

вають цілі гуртки співісповідників, бо їх гнали пові, щораз болючійші переслідування.

Дійсно в Англії йшло до гірного. Наслідник короля Якова Кароль I. самовільно кілька разів проганяв парламент і неодному своєму противникові дав відчути свою владу будьто тяжкими податками, будьто острими засудами на довголітну вязницю. Переселенчий рух до Америки незвичайно зростає. На південні заході повстають нові самостійні кольонії, як Коннектікут, Нью Гейвен, Род Айленд і богато дрібніших осель, що відтак прилучають ся до Массачусету.

Усі згадані кольонії мали самоуправу; потрібні закони ухвалювали народні збори; вони вибирали намісника і урядників. Коли відтак число мешканців зросло, то народні збори заступлено соймом, який вибирали голосами усіх господарів. Але ті, котрі в релігійних поглядах ріжились з шуританами, не мали права голосовання, а навіть були переслідувані. Свободу для всіх віроісповідань признали лише в згаданій малій кольонії Род Айленд, яку заложили власне самі вигнанці з Массачусете.

Ще дальше на півдні заложили свою кольонію католики, котрих в Англії рівно ж переслідували. Були ними головно богаті шляхтичі, тож проти них звертався увесь народний гнів, бо їх підозрювали, що підмовляють короля до касування народних прав. На просьбу лорда Юрія Балтімора, котрий стояв в особливій ласці короля, позволено їм зайти нескілької зовану частину північної Віржінії, що в честь королевої стала зватись Мерілендом. *Составлено в сій кольонії сприяли пе-*

реселенцям, бо край досить теплий, обильний в ріки, земля урожайна. Але пізніше зростало напружене між сею кольонією а Англією.

Побіч Меріленд, трохи на північ, над рікою Делявер заложили Шведи свою кольонію. В той спосіб на побережу північної Америки аж п'ять європейських народів мали свої кольонії. На самій півночі, трохи дальше від берега находилася Нова Франція; здовж берега тягнула ся Нова Англія; над Гудсоном лежали Нові Нідерлянди, понизше — Нова Швеція; дальше на захід і півднє — Меріленд і Віржінія, які замешкували Англійці.

IV.

В 1640. році настувають в Англії події, які мусіли вплинути на дальший розвиток англійських кольоній. Іменно в сім році Шкоти підняли грізне повстання проти короля. Коли сей звернув ся до парламенту з проσьбою о поміч, парламент обіцяв її, але наперед домагав ся скасування тяжких і вимкових законів і привернення свободи. На вість, що король опер ся ухвалам парламенту, в Лондоні вибухло повстання. Сім літ кипіла боротьба, аж війска парламенту на спілку зі шкотськими побороли королівську армію і Англія стала республікою. На чолі її управи ставув провідник парламентарних війск Кромвель. Але його управа згодом почала рівнож донікати горожанам. Тому по його смерті привернено королівство, а королем оголосив парламент Кароля, сина попереднього короля.

Переворот в Англії вийшов зі шкодою для англійських кольоній. По поваленню королівства дійшли до влади побіч селян також заможні лондонські купці; на їх домагаці ухвалив парламент некорисний для Американців закон, званий уставом про мореплавство з 1651. року. В нім сказано, що заграницні кораблі могли привозити до Англії товари лише власного виробу, а англійські кораблі могли привозити до Англії вироби усіх країв. До цього закону додав Кромвель постанову, що з англійських кольоній в Америці можна перевозити товар до Англії лише на англійських кораблях, ніколи на американських. За Кароля II. сю постанову ще більше заострило тим, що Американцям позволено збувати свій товар лише англійським купцям, а даліше, довозити европейські товари до Америки могли лише Англійці. Отже англійські кольонії були здані на ласку і пеласку лондонських купців. З початку радили собі в той спосіб, що продавали свої товари і купували у кольоністів Нових Нідерландів, куди легко було перенравити ся як з Нової Англії, так з Вірджинії і Меріленд. Але 1664. року Нові Нідерланди здобула англійська флота. Від цього часу Новий Амстердам став зватись Нью Йорком. Сю здобуту кольонію дістав під заряд брат Кароля II. Яків, що пізніше унаслідував англійський престіл.

Тут згадаємо про нові кольонії, які даліше з'явовувались на східнім березі Америки. І так 1682. р. повстала там нова кольонія, де замешкала осібна релігійна секта квакрів. Існовідники цієї групи не узناвали ніякої влади, супроти всіх відносились з однаковою приязнню. До цієї секти при-

став син англійського адмірала, учений молодець Вілліям Ген. Король памятаючи на великі заслуги його батька позволив йому заложити нову кольонію, на захід від Нью Джерзі, котру в честь адмірала названо Пенсилвнією. Тут поселились Квакри. Над рікою Делявер призначено місце під будову міста, що мало зватись Філадельфією (містом братньої любові). Кольонія одержала широку демократичну конституцію, сойм, свободу віровісновідань. Даліше на півдні ще передше посталої дві кольонії: північна і південна Кароліна.

В північних кольоніях йшло щораз до гіршого. Кольонії Массачусетс Кароль II. навіть відібрав самоуправу. Його брат і престолонаслідник Яків дав відчути кольоністам свою жорстоку руку. Він злучив усі чотири кольонії Нової Англії — Массачусетс, Нью Пліміс, Род Айленд і Коннектікут — в одну велику провінцію, відібрав свободу, усунув сойм, а для управи призначив свого намісника; усю землю оголошено королівською і кольоністи мусіли щераз її купувати.

Таким самим кровожадним тираном був Яків і для самої Англії. Весь англійський народ звернувся з проσьбою о поміч до його зятя Вільгельма Оранського, що був президентом Голяндії; Яків був приневолений ратуватись утечею.

На вість про революцію в Англії кольоністи повалили управу Якова, а новий англійський король Вільгельм Оранський привернув їм давні свободи і сойм. Хоч як свободолюбний був Вільгельм, все ж він вкоротив деякі права кольоністів. Присвоїв собі право іменувати свого намісника в Массачусетс; під цапором англійського міцянства уста-

новів „Торговельний і кольоніальний уряд”, котрий мав наглядати над тим, щоби кольоністи продавали свої товари лише Англійцям, щоби все потрібне купували лише у Англійців, щоби не привозили до Англії нічого, що могло би робити конкуренцію англійським товарам, щоби не виробляли для своєї потреби того, що могли купити у Англійців.

З такого вкорочування прав кольоністи були дуже невдоволені на парламент і ніколи не слухали його постанов. Все таки почували себе англійськими горожанами, які готові пролити свою кров за короля.

V.

До заложення слідуючих кольоній дала посередну причину війна між Францією а Англією о іспанський престол з 1702. року. Боротьба перенеслась і до Америки. Імперія Французів, меншкії Канади, почали нападами пішокоти сусідніх англійських кольоністів. Щастс стало по боці сих послідніх, бо вони здобули крійость в Акадії. Тому при постанові міра Англія одержала в посіданє цілу Акадію, яка відтепер стала зватись Новою Шкотією; на далекій півночи зняли Нову Фунляндію. Знова на південній повстала кольонія Делівер, яку заложили Шведи в той спосіб, що відлучились від Пенсильвії, бо були невдоволені, що становлять там значну меншість. Наймолодшу кольонію, уже послідну з ряду, заложив англійський шляхтич Яків Оглеторп, яку в честь пізнішого короля Юрія назвав Джорджія.

З бігом часу характер кольоній зовсім зміняється: підноситься ся торговля, промисл, духове життя, зростає число населення. Інші забобони, віра в чарівницю уступають місце релігійній терпимості. Люди прикладають ся до науки; повстають великі наукові заведення, основують ся університети у Вірджінії, Массачусетс, Коннектікут, середні і низькі школи, друкарні. Американська земля видає першого великого ученого — Веня-міна Франкліна — винахідника громозводу. Рівноюк внутрішня управа поліпшується. Одна кольонія за другою усувають управу королівських самовільних намісників, а переходят під безпосередну залежність від короля.

Від цього часу Америка стає дійсним захистом для усіх переслідуваних. А було їх в старім краю дуже богато. Треба знати, що се були часи найбільшого розвитку католицизму. Усіх нікаких стратило переслідували. Тому виходство зростало. Приходили шотландські верховинці, прогнані з краю за участь в повстанні, католицькі ірландські селяни, котрих пригнітали англійські лорди, німецькі мужики, утікаючи перед французькими наїздними військами, ріжного рода вигнанці ізза релігійних переслідувань з Італії, Моравії, Німеччини. Рівноюк і місцеве американське населене дуже скоро побільшилось, бо житеві умови були дуже сприяючі. Словом, в протязі 30-ох літ число мешканців потроїлося і в 1755. р. вже виносило півтора міліона.

Негарною стороною американського населення було те, що майже усі кольонії торгували невільниками муринами, яких спроваджували з далеких заморських країв.

VI.

Інакій відносини наїували в французьких кольоніях. Канаді і Іюзіані. Нередівсім не було тут ніякої свободи. Французький шляхтич мав велику владу: до него належали цілі села. Бідний мужик не мав спокою під в деспотичній Франції, як в заморських кольоніях. Бо і тут домагався пан панщиняніх робіт і данин. Управа кольонії находилася в руках королівських урядників. Релігійної свободи тут не було: крім католиків не пускали нікого до Канади. Тому жите Французи було тяжке: їх пригнітало потрійне ярмо шляхти, духовенства і королівських урядників. Шукаючи прожитку крадьком утікали весною у іуші до Індіян і торгували з ними. За сими йшли офіцери і духовники, щоби привертати до королівського послуху поодинокі індіянецькі племена і тим способом збільшати французькі посіlosti. Французи ніби перстнем окружили англійські кольонії, але сила їх була слаба, бо панщиняні відносини не могли сприяти зростови населення.

Зовсім природно, що між Французами а Англійцями мусіло прийти до напруження. Оба народи присвоїли собі право посадання американських земель. Саме тепер вони дуже зближилися до себе. 1749. р. французький намісник Канади загорнув під королівську владу край, положений на захід від Пенсильванії і Віржінії, де мешкали самі Індіяни. В кілька літ пізніше вже липє гори Алеганні відділяли від себе посіlosti двох суперничих народів. Віржінський сойм вислав відділ війска під проводом Юрія Вашінгтона, щоби спиняв забори Французів. Зразу поводилось йому, але

небацом мусів устути перед чисельною переважаючою Французів. На півострові над Огайо побудували Французи твердиню Форт Дюкен.

Від цього часу англійські вожди не мали новоджения. Винувати ту треба війскову управу, яка верховне становище віддавала людям зовсім нездібним, лише виливовим і заможним. Таким був висланий до Америки вождь Браддок, якого від цілковитої загади уратував Вашингтон. Не лішшим був Лядон, якого знищив спосібний генерал Монткальм.

Кольоністів огорнула розчука. Вони зачали думати про самооборону без чужої помочі, бо страсти довіре до сили Англії. Рівночасно з тим привязане до Англії значно ослабло.

Бачили те невдоволені і в Англії. Тому війскову управу король поручив незвичайно вмілому чоловікові Вільямові Піттові. Та він не зміг насправді поробити основних змін у всіх верховних становищах і все таки значна частина війск лишилася під проводом старого і нездарного генерала Аберкромбі. На візваніс Пітта виставили американські сойми двайцять тисяч жовнірів, з котрих половина припала Аберкромбі. Крім того мав він ще тисячу Англійців, словом — на ті часи поважну армію. Але своїм недбалством, браком досвіду і невміlostю стягнув на себе соромний погром при здобуванню кріпости Тікондерогі над озером Шамплейн, хоч армія французького генерала Монткальма не мала ніяких гармат і виносила ледве три тисячі п'ятсот жовнірів.

На воєнній раді примушено Аберкромбі до віддання трьох тисяч Американців під самостійний про-

від американського вожда Брадстріта. Сей здобув важну французьку крійость Фронтенак, що була ключем до крайніх великих озер, і замкнув Французів в студеній долині ріки св. Лаврентія. Нобіда Брадстрітна над озером Онтеріо підняла на дусі Американців і скріпила їх довіре до власних сил.

Слідуючого року здобули Англійці Квібек, де з обох боків згинули вожди Монткальм і Вульф, а в рік пізнійше піддала ся Англійцям последня крійость Канади — Монреал. Разом з тим скінчилося панування Французів в північній Америці, що сягало від крайніх снігу і вічних ледів до крайніх вічної весни. На основі мира до Англії перейшла ціла Канада, Люїзіана враз з Флоридою, яку мусіли відстувити Іспанці за те, що в посіліших роках війни помагали Французам. В обох новозанятих провінціях працював від тепер королівський намісник. Французам подано свободу релігії і слова.

VII.

В той спосіб по винепрото чужих ворогів колоністи були окруженні нерестем своїх, бо всюди стикалися з властю англійського короля. Новий король Юрій III. був склонний до самовільної управи, тому рішив ся знести самоуправу в Нової Англії, Нью Йорку, Пенсильванії і Виржнії та рядити в них так, як в Канаді. І зараз появляють ся нові вкорочування свобод дотепер вольних колоній. Англійський парламент ухвалив два закони, якими заборонено Американцям торгувати з французькими середно-американськими островами

і постановлено, що усі цивільні документи мають ся стемплювати. До перестерігання сих розпоряджень назначено осібних королівських урядників, независимих від американських соймів.

Кольоністів огорнуло обурене. В королівських постановах вони добачували початок деспотичної управи. З усіх сторін піднялися протести. В Бостоні вибухли вуличні заворушення, під час яких кольоністи знищили цловий уряд. Те саме діялось по інших містах Америки. Рівночасно зібрал ся конгрес і рішучо запротестував проти обмежування громадянських свобод. Купці сприсяглись бойкотувати англійські товари а зате розвивати свій промисл.

Солідарність кольоністів вийшла їм на добре. Англійські купці не мали де збувати свої товари, тому наперли на парламент, щоби зніс закон про стемплі. В сім дусі впливав рівно ж льондонський відпоручник трьох кольоній, Пенсильвейї, Джорджії і Массачусетс, Венямін Франклін. Парламент рад не рад відкликав свою попередню ухвалу щодо стемплевого примусу. Але король дальше провадив політику упокорювання Америки. Небавом появив ся новий збірник розпоряджень, якими наложено цло на богато товарів, як скло, папір, чай, фарби, які довозили до Америки. На сі розпорядження Американці відповіли новим, ще грізнішим протестом. Іван Дікінсон видав „Листи рільника”, написані проти розпоряджень. Сойм Массачусетс ухвалив три документи протесту, в яких виразді висловив свою підданчу вірність англійському королеви, але рівночасно заявив, що кривди переходять міру людської терпеливості.

Для спинення мійських розрухів згromаджено в Бостоні чотири полки війска. Американці не приняли жовнірів на квартиру; аж на особливину проосьбу офіціїв винаймали помешкання за грощі. Лучилось, що горстка жовнірів для самооборони перед напастями з боку мешканців поклада труном кілька міщан. Ся подія викликала нові і так великі заворушення, що для втихомирення мешканців усі чотири полки розміщено за містом.

Але вістка про „бостонську різню” ширилась по цілій Америці. На неї відгукувались кольоністи організованим самооборони. Під напором льондонських купців, котрим цлові розпорядження спричинили великанські шкоди, льондонський парламент трохи уступив, бо увільнив від цла напір, скло, але задержав цло на чай.

Вийшло щось несподіваного: усі Американці відреклися чаю, хоч були незвичайно привикли до него, як нинішні Москалі. Англійський ряд рішився обнизити ціну чаю в той спосіб, що позивав довозити її з малим цлом просто до Америки, не повертаючи до Англії, де дотепер мусіли платити високе цло крім американського. Але й то нічого не помогало, бо Американці навчилися цінити свободу понад усе. На вість, що кораблі, наладовані чаем, стоять вже в пристані і що намісник не хоче назад їх відправити, п'ятьдесят міщан вскочило на кораблі і вкинуло в море усі скрині з чаем. Рівно ж по інших пристанях не приято чаю.

Сим вчинком викликали Американці гнів у короля, який проявив ся тим, що зараз вийшов цілій ряд нових, далеко прикрійших розпоряджень. Замкнено бостонську пристань а позволено вида-

довувати кораблі в недалекім місточку Сейлем, куди перенесено цювий уряд; скасовано самоуправу кольонії Массачусетс; король мав сам іменувати намісника, членів Вищої Налати, судіїв; віча мали бути зависимі від королівських намісників і не мали права судити королівського урядника, хоч би й за убійство. Насильно розміщено військо в приватних мешканнях. Крім того до королівської Канади прилучено великий шмат вольної американської землі. Небавом по сих ухвалах Франклін опустив Льондон і вернув до Америки. Майже рівночасно король надав владу намісника в Массачусетс генералови Гейджови, котрий зачав безглядно уводити в жите нові закони.

Ціла Америка закиніла. Сойм в Сейлем звернувся до інших кольоній з просьбою о допоміч. Усі кольонії аж по Джорджію станули по боці Бостонців. Тимчасом 1774. р. зібралися в Філадельфії всеамериканський конгрес, на якім ухвалено цілий ряд обов'язуючих законів. Кольоністам поручено бойкотувати Англійців із їх кождим зглядом; заборонено торговлю невільниками, обіцяно допоміч кольонії Массачусетс, а в кінці візвано усіх свободолюбивих Американців до оборони своїх прав.

На поклик конгресу всюди почали приготовлятись до оружного опору. У важніших місцях пагромаджували великі запаси поживи і воєнного матеріалу. Добровольці радо спішили у війкові ряди. Так зачалось американське повстане.

Вкінці надійшов день першої оружної стрічи.

Генерал Гейдж післав вісімсот жовнірів до Конкорд в Массачусетс, де саме американський сойм скінчив свої наради над воєнною тактикою.

В дорозі коло села Лексінгтон стріцюли вони півдесясть уоружених Американців, котрі по вимії вистрілів розбіглися, линчуючи за собою сімох трупів. В Конкорд Англійці не богато застали, але зруйнували все, що далось. При вході до міста лишили залогу, зложену зі сто людей. На сих напали Американці і прогнали їх до міста. Тоді полковник дав знак до відвороту.

Тимчасом на вісті про стрічу під Лексінгтоном надтягало богато віддалів уоружених Американців, які стали переслідувати Англійців у відвороті. Що хвили серед Англійців надав хтось труном, а кождий третій був ранений. Ледви горетка їх дісталась до передмістя Бостону Чарльстону. Крім Бостону, Чарльстон і кількох острівців коло приєднані вісьмю находилося в руках повстанців.

VIII.

Ціла Америка зворушилась віткою про першу боротьбу під Лексінгтоном. Всюди оголошено воскресний стан; торговля усталла з усіма пристанями: кожда кольонія згромаджувала запаси поживи і творила війскові відділи. З деяких кольоній як з Род Айленд і Ню Гемпшир сейчас вимаширувало військо на поміч союзникам. Генерал Гейдж розложився в Бостоні, який облягли повстанці з трьох боків. Головна кватирира повстанців осілає в поблизькому місточку Кембрідж (де був осідок першого американського університету від 1637. р. па взір славного міста в Англії того самого імені). Американці заняли узгіре Бонкер Гіль, звідки добре острілювати Бостон. Се узгіре здобули Англійці дуже великими жертвами, бо коли Амери-

канців вишло лише 150, то Англійці стратили 1400 людей. Тому повстанці готові були, як говорили, кождої хвили продати Англійцям другий горбок за таку ціну.

Рівно ж на морі кольоністи чинили Англійцям значні шкоди. Яко досвідчені рибаки, були добре обзначені з морем, тож сміло пускалися на його води. Навіть в очах адмірала спалили англійський воєнний корабель.

М'жтим всеамериканський конгрес іменував начального вожда для всеї народної армії. Був ним славний Американець Юрій Вашінгтон, звісний нам з боротьби під кріпостю Дюкен. Чоловік особливих здібностей, супроти кожного лагідний, ввічливий. Його мудрого слова слухали усі. Тепер хотіли, щоби сей великий і досвідчений муж обняв верховний провід у визвольній боротьбі. Тож Вашінгтон удався до Кембрідж. Богато трудностей чекало його. Ті товни щойно приспівших горожан треба було перетворити у одну карну армію. Тимчасом занаси ноживи, одіжі були дуже скучні. Найбільше доскулювала недостача оружя, а головно пороху. Вашінгтон розумів своє скрутне положення, але не опадав на дусі, лише витревало стягав поміч з усіх усюдів для будучої кампанії.

Та і Англійці не дармували. Славний англійський генерал Карлтон, намісник Канади, задумав напасти на Американців з заду. Але судьба хотіла, що повстанці випередили англійське військо і самі вирушили на північ. Один невеличкий відділ попровадив полковник Монтгомері на Монреал, другий повів Арнольд на Квібек. Зимова пора утруднювала їх похід. До того сили обох вождів

були так малі, що Арнольд не міг задержати раз здобутого міста. По занятю Монреалу поспішив йому з помочию Монтгомері. Спільними силами на ново розпочали облогу Квібеку. Але щастє не сприяло: Монтгомері згинув, а рачений Арнольд без успіху продовжав облогу так довго, аж по розмерзлій ріці надтягнула кільканадцятьтисячна армія англійського генерала Бургойна. Перед чисельною перевагою мусів Арнольд з недобитками війск утічі з Канади.

За той час богато змінилось в Америці. Дух війни огорнув мешканців усіх кольоній. У воєнній акції щастє товаришило Американцям; з далеких закутків численних кольоній доходять вістки про їх побіди. В половині марта 1776. р. Вашінгтон заняв Бостон, а Англійці подалися на шівніч до Галіфаксу в Шкоції. В кілька днів пізніше заїхав до бостонської пристані англійський перевозовий корабель, увесь обватажений всякого роду оружием і великими запасами пороху. Капітан не знав, що Бостон находиться вже в руках повстанців, тож дістався в полон, а веї воєнні матеріали попались в руки повстанців. Відтепер Вашінгтон на довший час мав спокій з оружием і порохом. В слідуючім місяці отворено доступ до американських пристаней кораблям усіх народів, лише не Англійців; заборонено торговлю невільників, а в маю припоручено усім кольоніям завести в себе самоуправу, без кролівських намісників.

IX.

Рівночасно в думках Американців наступив переворот. З самого початку війни повстанці стреміли до того, щоби за всяку ціну вийти з війни побідно, але притім не вирікали ся нового помирення з Англією. Треба признати, що були вже одиниці, котрі думали про незалежність Америки. Чільні люди, як приміром пенсильвенський відноручник Дікінсон, прямо не могли уявити собі життя без підданості і вірності супроти короля. Згаданий всеамериканський конгрес, зібраний в Філадельфії, вислав з благальним листом Ришарда Пена яко посередника до Юрія III., щоби він зарадив лихови і оправдав їх самооборону. На велике здивоване король не лиш не хотів допустити до себе сего великого шляхтича, потомка славного Вілляма Пена, але ще візвав своїх вірних, щоби допомогли покарати зрадників. Так скінчилася остання проба американсько-англійської угоди.

Від сеї хвилі в думках повстанців відбувалась повільна, але основна зміна поглядів на державний лад. До Америки дістають ся писаня славних італійських і французьких учених, в котрих то вони розвивають погляди на сьвіт, людий, державу, стають в обороні покривджених і домагають ся зрівняння усіх суспільних верств, признання однакових прав для усіх станів, словом — жадають перестрою всесого суспільного і державного житя. Великий вилив зробила книжочка Томи Нейна „Здоровий розсудок”, в котрій доказував, що Америка мусить стати незалежною.

Ся думка державної самостійності незвичайно запалювала повстанців, котрих число з кождим днем

росло. Хто ще вагавсь рішучо зірвати з Англією, того рішила кров рідних братів, руйновані міст, нові транспорти наємних англійських війск, яких король посылав тисячі. До того французький ряд, пам'ятаючи на своє упокорене в семилітній війні з Англією, запевнив повстанцям поміч, коли Америка оголосить себе независимою.

Ідея незалежності цілком дозріла в думці загалу. Тож конгрес рішив ся проголосити відірвання Америки від Англії і самостійність її. Нершого липня 1776. р. уложено декларацію, а 4. липня конгрес одноголосно приняв її в цілості. Сей славний документ звучить:

„Коли в бігу людської історії стає ся конечним для одного народу зірвати узли, які сплювали його з другим, і заняти серед держав тої землі осібне місце нарівні з іншими, до якого покликують його права природи і Бога природи, тоді достойне пошановані думки людства вимагає, щоби такий народ оголосив причини, котрі склоняють його до відірвання.

Признаємо за правду, якої не треба доказувати: що всі люди сотворені рівними, що їх Творець надав їм деякі права, які не дають ся скасувати; що таким є право до життя, право до свободи і право стреміти до щастя. А дальше, що власне для охорони тих прав люди установили володарів, яких властивість оправдується ся дозволом півласних. Дальше, що коли лише для тої цілі якансбудь форма володіння стає погубною, нарід має право змінити або зовсім знести її і запровадити нову управу, опираючи її підвалини на таких основах і організуючи урядничі власти в такий спосіб, як йому то видається най-відповіднішим для своєго безпеченства і щастя.

Що правда, обережність наказує задля маловажних і переминаючих причин не змінити від давна утврежденого ряду; рівно ж загальний досвід учиє, що люди склонніші терпіти, доки можна видержати лиху, ніж поганувати свою долю усуненем форм, з котрими зжили ся. Але коли довгий ряд надужить і грабежий, що неодмінно змагають в однім і тім самім напрямі, виявляє намір накинути їм самовільний деспотизм, тоді мають право, тоді є їх обовязком повалити такий ряд і установити нову запоруку для своєго безпеченства в будуччині. Якраз така була терпеливо зношена недоля наших кольоній; і така є тепер конечність, що приневолює їх змінити дотеперішній спосіб управи. Історія сучасного короля Великої Британії є історією безнастанних кривд і надужить, що веї безпосередно стремлять до накинення тим нашим Станам самовкладної тиранії. На доказ того безсторонньому съвітови предложуєм слідуючі подїї:

Відмовив своєї згоди на найспасеннійші і найпотрібнійші закони для публичного добра.

Заборонив своїм намісникам оголошувати закони, що відповідали безпосередній і наглячій потребі, о скільки введені тих законів у житі не позістало в завішеню аж до осягненя його згоди; а коли ті закони лишились так в завішеню, він цілком не дав про те, щоби ними заопікувати ся.

Відмовив згоди на інші закони, потрібні для населення просторих дільниць, о скілько тє населене не хотіло зреchi ся права вибору відпоручників до сойму, права, для него неоціненого, а лише для тиранів страшного.

Скликував сойми до інших місць, ніж як се було приписано звичаєм, до недогідних місць і віддалених від публичних архівів, лише для того, щоби дражненем приневолити їх до улягливості.

Нераз розвязував сойми за те, що з мужеською рішучістю противилися його напастям на народні права.

По таких розвязанях довгий час відмовляв розписати нові вибори; проте законодатне право, котрого ніщо не знищить, вернуло до народного загалу, але край зістав виставлений на ріжні небезпеки чужого набігу і внутрішніх заворушень.

Намагав ся перешкоджувати заселеню тих наших країв; в тій цілі опирається надаванню горожанського права чужоземцям; відмовляв своєї згоди на інші закони, які заохочували чужоземців до прибуття, як також погіршував услів'я занимання облогом лежачих земель.

Чинив перешкоди у вимірі справедливости тим, що відмовляв своєї згоди на закони, які установляли суди.

Зробив судів залежними від особистої волі, так що до задержання чи втрати становища, як що до висоти пенсії і її виплати.

Створив множество нових урядів і наслав суди тьму урядників, котрі гноблять наш народ і поїжають його майно.

В часі миру удержував в нашім краю війска, без згоди сойму.

Намагав ся вчинити війскову владу незалежною і вищою від цивільної.

Змовляв ся з іншими, щоби піддати нас під владу, котра для нашої конституції ^{Original from} ~~чужа~~ і котрої

наше право не признало, в той спосіб, що своєю згодою затверджував їх ніби закони:

про розміщене великих відділів уоруженого війська в наших оселях;

про охоронене їх через судову комедію від карти за якінебудь убійства, яких би мали допустити на мешканцях наших країв;

про відокремлене нас від торговлі з якоюнебудь частию сьвіта;

про наложене на нас податків без нашої згоди;

про позбавлене нас в багатьох случаях доброчинства бути судженими через присяглих;

про вивіз нас за море для судження за якісь ніби проступки;

про знесене свободної системи англійських законів в сусідній провінції*), про заведене в ній самовільної управи і про розширене її границь, рівночасно роблячи з неї примір і середник до запровадження такої самої самовільної управи і в наших кольоніях;

про касоване наших привілеїв, про знесене наших найцінніших законів і про основну зміну форми нашої управи;

про знесене наших соймів і про присвоєнє собі самому права накидати нам закони в усіх можливих случаях.

Сам відрік ся правити в нашім краю через те, що позбавив нас своєї опіки і розпочав проти нас війну.

*) Говорить ся про Канаду. Original from

Грабив на наших морях, опустошував наші по-бережка, палив наші міста, убивав наших земляків.

Тепер переправляє великий армії чужих наємників, щоби докінчити діло морду, нищення і тиранії, які вже зачав з жорстокістю і віроломством, недостижимим навіть в часах найдикшого варварства, а зовсім негідним голови цивілізованого народу.

Приневолив наших сівгородян, взятих до неволі на отвертім морю, до того, щоби як жовніри служили проти рідного краю, щоби стали катами своїх братів, або гинули з їх руки.

Викликав серед нас домашні межиусобиці, а проти мешканців наших земель пробував підбурити диких і жорстоких Індіян, котрих знаменем війни є, як знаємо, мордоване всіх людських істот, без ріжниці віку, полу, стану.

Кілько разів заподіяв нам нову кривду, ми в найнокрійших словах посипали до його просьби о направу. На кожну нову проосьбу відповідав новою обидою. Тож володар, котрий сам себе опоганив якимнебудь ділом, не здібний бути королем вольного народу.

Також не занехали ми нічого супроти наших братів Англійців. Нераз ми їх остерігали, щоби через свій парламент не присвоювали собі *кривди*, власти над нами, яка нас кривдить. Пригадували їм обставини, серед яких покинули ми давну вітчину і поселилися в сім краю. Відкликувалися ми до їх вродженої справедливости і великодушності та заклинали їх на узли спільноЯ крові, щоби виреклися тих зарозумілих жадань, котрих неодмінним вислідом мусіло бути зірване мирних відносин між нами. Але і вони були глухі на голоси справедливості

і рідного братерства. Тому мусіли погодити ся з ко- нечністю, котра велить нам відірвати ся від них і уважати їх, як і прочу часть людства уважаємо, за ворогів, як довго триває війна, а за приятелів під час мира.

Супроти того ми, відпоручники Злучених Держав Америки, зібрані на загальнім конгресі Америки, кленучись, на Найвищого Судію съвіта, що наші наміри непорочні, в імені поважаного народу сих колоній і з його уповажненя торжественно оголошуємо і заявляємо, що наші Злучені Держави є і слушно повинні бути вольними і независимими Державами; що є звільнені від усякої зависимости зглядом англійської корони, рівно ж що всяка політична звязь поміж ними а велико британською державою є і повинна бути цілком зірвана; як також, що яко вольні і независимі Держави мають вони повне право виповідати війну і постановляти мир або союз, отвирати границі для торговлі, як також до всякого іншого роду діл, до котрих уповажнені є независимі держави. А що сю декларацію будемо піддержувати сильно вірючи в опіку Божого Прорвідіння, за се всі взаїмно собі ручимо, даючи в запоруку своє жите, майно і несплямлену честь”.

X.

Ще богато прийшло ся Американцям перетерпіти, заки сповнили ся їх задушевні бажання — одержати повну независимість. Положене Вашінгтона і його армії в Нью Йорку з дня на день погіршувалося. Коло ньюйорського заливу нагромаджувалося щораз більше англійських воєнних кораблів. Тож Вашінгтон був приневоджений все подаватись назад, геть

від моря вглибину краю, аж вкінці станув над рікою Делявер на пенсильванськім боці. Англійський генерал Гов вже не запускав сюди своєї погоні; до сего був за лінівий: тому на разі розложив ся з військом здовж берега моря, почавши від Нью Йорку аж по ріку Делявер.

Мешканці сего побережа тяжко відчули на собі руку наємних жовнірів; були се звичайно не Англійці, лише чужинці, яких з усіх усюдів стягали князі і продавали Англіям за великі грошеві суми. Сі наємники обходили ся з повстанцями як з ворохобниками, грабували їх майно, палили, убивали, словом — були для них пострахом. Не дивно, що угодовий настрій серед них сейчас щез, а натомісъ всі тужливо поглядали в сторону, де з горсткою повстанців стояв Вашінгтон, і ожидали від него помочи, навіть самі готові станути в ряди його війска.

Справді, до війска Вашінгтона затягали ся все нові добровольці. Припочивши в долинах Делявер вирушив він з ними під Трентон і тут розбив три англійські полки. Однак ся съвітла побіда не засліпила його; з Нью Йорку вирушила на поміч розбитим вісімтисячна армія найздібнійших жовнірів під проводом хороброго вожда Корнваліса. Вашінгтон подав ся трохи на полудне, бо Трентон не надавав ся до оборони. Сюди до Трентону прибув Корнваліс, лишивши в поблизькім місточку задню сторожу. Вашінгтон удав, що приготовляється до оборони, а тимчасом в ночі луком обійшов Трентон, розбив англійську сторожу під Прінстон, пішов дальше на північ і опинив ся за першим пасмом (хребтом) гір в місточку Морріставн. Сі дві побіди богато впливнули на розвій дальших подiй. Вони пригнобили Англійців, а покрі-

нили на дусі висилених повстанців. До обозу під Моррістави все прибували добровольці. Між іншими зголосилися два визначні польські вожди — Пуласький і Литовець Косцюшко. Кольоністи обильно посидали поживу. Для Англійців настали знова гіркі часи. Нігде не могли нічого дістати, бо всього відмовляли Американці хоч би за яку ціну. До того недавали їм с покою поодинокі гуртки вийовників, що на власну руку острілювали англійські відділи, рабували їм поживу, оруже, або брали в неволю самих жовнірів.

Рівночасно по морю кружили невеличкі кораблі з Массачусетс і Род Айленд, на котрих прості рибаки і моряки підливали навіть до берегів самої Англії і ограблювали кораблі англійських купців.

Американці підсувалися щораз близше до Нью Йорку. Тоді генерал Гов подався з армією на півднє, за ним і собі Вашингтон. Але під Брандивайн повстанців побито, а Англійці заняли Філадельфію.

Інакше склалися події на півночі. Тут утворилася нова армія під проводом генерала Гейца, призначена для здержання англійської армії, що мала вирушити з Канади. Але перед чисельною перевагою Англійців мусіли повстанці подаватись назад, тим більше, що не знаходили терену, приділеного до зведення рішучого бою. За собою ставили ріжного рода перепони, щоби лише утруднити погоню ворога. Вкінці повстанці задержалися, а діждавши догідної хвилі рушили проти них. Під Саратогою стрінулися обі ворожі армії і по завзятій боротьбі ціла англійська армія, що числила шість тисяч людей, зложила оруже в руки повстанців.

Справа американського повстання відбила ся голосним відгомоном по цілій Європі. Найбільше інтересувала ся ним Франція, завзятий воріг Англії. Суди звертали ся очі повстанців з надією на поміч. Дійсно, перший амбасадор Злучених Держав Америки Дійн, висланий до Франції з проσьбою о поміч, пайшов прихильне принятє у французького міністра Вержена, котрий велів потайки отворити французькі арсенали, з яких можна було брати усі матеріали, потрібні до війни.

Бачучи прихильність з боку Франції Американці задумали увійти в близші зносини з нею, тому новим амбасадором іменовано сімдесятирічного Франкліна, а до помочи приділено йому Дійна і Лія. В Парижі застав Франклін дуже сприяючі обставини. Сам Француз Бомарше пильно заняв ся помочию для американських повстанців і висилав кораблі наладовані воєнними матеріалами до Америки. Французький ряд радо вислухав Франкліна і на поперє повстанців призначив знова два міліони. На вість про славну побіду повстанців під Саратогою французький ряд навязав переговори в справі заключення формального союзу з Америкою. Небавом секретар Вержена заявив Франклінови, що французький король Людвік XVI. дуже радо публично признасть независимість Америки під тим услів'єм, що тої независимості вона ніколи не зрече ся і що ніколи не узнаєть зверхности Англії. Дня 6. лютого 1778 р. поставлено французько-американський союз. Обі сторони підписали дві умови: першою установлювано вічний союз між обома державами, а рівночасно отворено американські пристані для французьких товарів і навідворіть; в другій умові обіцяла Франція оружну поміч ^{новстанням.}

XI.

Французько-американський союз відразу нере-
хилів побіду на сторону повстанців. Вже заздале-
гідь можна було предвидіти, що Англійці не зможуть
навіть боронити Філадельфії, скоро лише французька
фльота появить ся на морю. Бачили се добре і самі
Англійці. Тому новий англійський генерал Кліnton
уступив з Філадельфії і серед перешкод, які ставив
Вашінгтон, добив ся з армією до Нью Йорку. Тимча-
сом французька фльота усунула англійські кораблі
з Делявер і побережка Род Айленд, так що на півно-
чи Злучених Держав у руках Англійців лишили
ся лише два надморські міста: Нью Йорк і Нюпорт.

Не маючи поводження Англійці перенесли війну
на півднє і заціпали Саванна в Джорджії, а пізній-
ше Чарльстон в Каролайні. Тут бороли ся зі змінним
щастем. Але небавом до союза приступила Іспанія,
в рік пізнійше Голяндія. Щоби покінчити війну
Франція на просьбу Вашінгтона позичила ще шість
міліонів дукатів і вислава сильну фльоту; вона по-
прямувала на Нью Йорк, а з другого боку від суши
зближав ся Вашінгтон, щоби в той спосіб з обох сто-
рін заскочити генерала Клінтона. В рішучій хвилі
ужито підступу: Вашінгтон і французька фльота
сейчас подали ся на півднє до Вірджинії, куди пе-
ренесла ся була війна. Англійська фльота кинула ся
в погоню, але мусіла з погромом завернути ся. Тим-
часом по дорозі Вашінгтон отримав ся з іншими
вождями і під Йорктавн приневолив англійського ге-
нерала Корнвалліса до здачі. Під напором англійсько-
го парляменту король Юрій III. дав ся наклонити
до миру, який постановлено 3. вересня 1783. р. у
Версалю під Парижем. Англія без застережень при-

знала независимість Злучених Держав, яких границею мали бути ріка Міссісіппі, озера і ріка сьв. Хреста. Іспанія одержала назад Фльориду.

В чотири літа пізнійше на з'їзді відпоручників усіх тринайцятьох держав уложеню нову конституцію, котра обовязує в Америці до нинішнього дня. Кождій союзній державі призначено повну самоуправу з тим вимком, що удержане війска, право наложування цла і податків належить до центрального парламенту.

В цвітни, 1911.

Василь Семотюк.

С А М С О Н.

Високі Філістин палати
Обвив із тиміаму дим,
Покрили добичі богаті
І весняний цвітів килим.
А через дим і через хмари
Музику чути, чути спів
І крик торжеств богатирів,
І голос бляшаний фанфари,
Літаври мідяної стук —
Г все в один зляло ся згук
Буйний, протяжний, величавий,
Згук помоці, побіди й слави.
По за кедровими столами
Сидять вельможі філістинські
І п'ють серібними чарками
Вино солодке кипарийське;
А рої бранок яснозорих,
В обортках з біссусу прозирх
Гостий всіх рожами вінчають
І сладострастно під музику
Вергять ся, звині, і гуляють,
І будять съміх і роскіш дику.
Шалений пир. Та хто-ж є там,

Окритий брудними шматами
Стойть марний, понурий сам,
Похилений поміж стовпами?...
Із уст його прорвав ся стогн...
Самсон, Самсон! той витязь Божий,
Сильнійший над сильніших всіх,
Борець за правду против ложи
І mestник кривди всіх своїх!
Однак рука його страшenna
Не гряне громом на врагів...
Його Дух Божий опустив —
Він опяничений, він темний,
В неволї у своїх врагів...
Без мислі ясної, без сили,
В куті смиренno він стойть,
Собою торжество красить
Врагів, котрі його зловили,
Зловили в постели гнусній,
В волові ярма запрягали
І гордости своїй буйній
На глум і збитки проживляли.
Глухий на глум, зневаги повний,
Послушний ласковим врагам —
Співає їм думки любовні
І висьміває себе сам.
„Самсоне! Псе невірний! Хаме!
Скажи: коли нас будеш бити?
Коли нас знов спалиш огнями?
Ти похваливсь нераз, сердитий,
Що всіх нас виріжеш до лаби!
Не хочеш більше? Вже негоден?
Ти вже знипаців і лиши баби
Єдино ласий і голоден.
Нехай же буде й так! Дівчата!

Бабій сей хоче жінки ще —
Накиньте-ж на його плече
З паршивого теляти кожу,
А хвіст, як берло, най тримає.
І посадіть Даїлу гожу
Йому на буйволові вязи —
Нехай ним править, поганяє”!
Дівки сплеснули у долоні,
Роздав ся заглушаючий
Крик, рєгіт аж по всьому домі,
А всі-ж, усе гуляючи,
Погнали ся всі до Самсона...
Він чув се... і в його душі
Глибоко застрягла, глибоко,
Роздерла в ньому близні всі —
І великанська пімsti спрага
В болях збудила ся у нїм...
У ньому щось преображенісь, .
Щось задржало, хвилювалось...
Лице його горі піднялось,
А з темних челюстей з під брів
Кипучая слезоза пролилась,
Поляла ся струєю кров.
Що сталось з ним? Іще ніколи
Самсон, як виріс, не ридав.
Се Божий дух, дух сили, волі
На нього із небес зступав
І підлеє пятно неволі
З чола сумного утирав.
І він піднявсь!... земля здрожала...
Уста його псалом шептали,
Лице мінило ся, съвітило,
Грудь підіймалась широчена,
І руки велета страшенні

Стовни розперли з всеї сили,
А Філістини оставпіли...
І тихо, тихо в домі стало.
Як в гробі тихо... Подали ся,
Під міччу велита стовпи,
Основа дому потрясла ся,
Крик заревів найдчайніший —
І в одній хвили цілий дім
У землю рунув!... закопало
Гонителів, що люд топтали,
І грузом забило неволю...
Дрожить земля, небо палає,
А з під домів огню і крові
Душа Самсона виринає,
Могутні крила простягає
І гимн співає вічній славі:
„Блажен, хто вмре в борбі кріавій!
Хто вмре для своєго народа!
Хто вмре для правди і свободи“!

K. H. Устиянович.

Герберт Кауфман.

ДО ТИХ, ЩО СЬМИЮТЬ СЯ З ПЯНОЮ ЛЮДИНИ.

Як часто бачили ви пяну людину, що йшла вулицею хитаючись!

Її одежда забрукана від падання, її обличе подранане, її очі мутні. Деколи проклинає вуличників, що її напастиують. Деколи пробує вона усміхатись, в пяному змаганю усмирити діточку жорстокість. Її виснажене тіло не може дальше стояти просто, а вона мимрить собі, що йде до дому.

Діти переслідують її, кидають за нею, съміють ся з неї, біжать наперед неї.

Дорослі мушкини й жінки съміють ся також з неї, штовхають один одного й в дійсності знаходять розраду в виді людської істоти, що виала низше най-низшого соторіння.

Вид пяного чоловіка, що йде домів, повинен наповнити сумом та спочутем кожного чоловіка й жінку, і, хоч він страшний є той вид, він повинен принести хосен тим, що його бачуть, заохотити до

рішучості оминути долю сего пяниці та помочи по-
минути його й іншим.

Той хитаючий ся пяниця **іде домів**.

Він іде домів до дітій, які боять ся його, до
жінки, якої жите він зробив нужденним.

Він іде домів несучи найтяжший проклін на
цілому сьвіту — терпіти грижу сумління самому,
спричинивши терпіння для тих, яких він повинен за-
хищати.

Коли він іде домів, мушки й жінки, які зна-
ють, що таке „іти домів” означає, съмлють ся з него
та тішать ся його видом.

В давних часах лучало ся деколи на арені, що
рідних братів ставляно проти себе до борби. Коли
вони не хотіли боротись, їх примушувано до сього
розпаленим зелізом, яке прикладано їм до спини.

Ми перевисили моральний стан людей, які
провинялись такою жорстокістю. Але ми не можемо
називати себе цивілізованими людьми, коли наша
уява й спочуття такі неясні, що хитаючого ся пяни-
цю уважаємо за приємний вид.

Переклад з англ. *B. С—уна*.

ЯК СНІЖКА ЩОСЬ ПО НОЧИ ВОДИЛО І ЩО ТО БУЛО?

(Съміхованка).

— А вмер? .та най там вмирає собі! Мені се байбардзо! Я ще не спішу сї вмирати! Ой нї! От ліпше най мої вороги здихають! Всї до єдного! А я тай пани, аби здорові були, що таке файне право роблять! — ого, ми все будем жити!... Бодай пани панували, бодай пани жили... казав той якийсь і, дайлібук, правду кав!... Хиба нї? Га? Хто кажи — нї!...

Сніжко сидить собі в кабачку родимого міста Горатина, а хоч він і передміщанин лише, то що хто має до него, коли він пє за свої гроші? А гроший Сніжкови не хибує, він преції виграв процес із небіщиком братом, що його тому три дні похоронили, то загарбає всю спадщину по братови, а вдова і діти підуть попід людські плоти. Що його се обходить? Так присудило право, а його се тішить, тому він пє, тому бенкетує.

— Овва! Дурний Кукуруза каже, що то гріх так викидати як собак з халупи! Овва! Гріх в міх, а я пити хочу, бо люблю пити! Як я виграв, то мусить бути мое і фертик!... Чуєте, сусідо?...

Але сусіда не чує, бо його нема, бо вже давно пішов до дому. Правду сказати, він вам зі своєї волі

не пішов, прийшла по него жінка, вхопила за барки, потермосила і пігнала перед собою, як товарину, до дому. Сусідка Гусчиха то баба, як жовнір: велика і кріпка і відважна. А кулаки в неї! Знає їх добре неодин сусід і навіть сам Сніжко, бо набрав від неї раз, коли через похибку став до неї прилизувати ся, ніби до своєї жінки. Сусіда нема! Покмітив се й Сніжко:

— Ага, сусідо! Тоже його нема! Жінка пігнала до хати, за пєц! Ха, ха, ха! А то съмішно! А то чоловік? То баба! Далібук баба! Най би так на мене! Я би її показав, де раки зимують!... А що вона зевкала? Казала: іди відси гет, від тої публіки, від того Каїна, що забив свого брата, казала... То ніби я — той Каїн!... І ше казала, що — ти, кае, будеш мати рахунок з твоїм братом на другім съвіті! Почкай псяверо!... То ніби я — псявера!... А то дурна обскубана гуска. То я єго посылав на другий съвіт, ци що? Я тілько хтів відібрати свою належитось! І відібрав!... Іди, дурна! Вона шось знає! Фігу з мамком із пастернаком!

— А зрештов — буду мати рахунок, то буду мати! О, я сі ни бою! Аби так всі, як я! Я не страшків син! Я їму і там раду там — на другім съвіті!... А ту — я пан! Шо? Може ні?... Може ні?... А ти цибуху паскудний — то ти сі з мени съміш? Я тобі пейси висмикаю, зобачиш!

Шинкар стояв за шинковим столом і усьміхався до когось. Сніжко не знов, о що ходить, набрав переконання, що з його особи насьміхають ся, і упімнувся по геройськи о свою честь.

Конець діло хвалити, а Сніжка викинули вкінци з шинку на горатинський брук, аби міг подивля-

ти його пухову м'якість в часі непогоди. Стало ся таке зі Сніжком не перший раз, він за таке відучився навіть гнівати. Кількоразова проба встати з м'якої, але немилої болотної постелі увінчала ся врешті пожаданим успіхом: Сніжко станув на своїх ногах як на власних і став глибоко роздумувати над питанем, в котрім саме напрямі находитися тепер його хата, а в ній його добра жінка і діти? Серед широкого ринку горатинського нігде нії съвітелця, а тут ще й звізди як змовили ся нині ані трошки не съвітити.

По довгих основних роздумуванях удається Сніжкови рішитись на вибір дороги праворуч.

— Там моя хата як палата, там моя жінка-рибка, там мої діти-пташки! Чикайте, зараз я буду дома, я преці знаю, де мій дім.

Ішов відважно, а все просто себе. Забув, що праворуч значить по правій руці.

Ішов так досить довго, та хата якось не хотіла з'явити ся.

— Туди, о... туди... я знаю куди... і піду, куди хоч... ай! Я сї не бою нічого, далібук — нічого!... О, я з ним рахунок буду мати, та най... або що?...

— Ага! От моя хата! Жінко! вставай, твій господар надходить! Ого, здаєсі, хата моя, але ворота мабуть не мої!... Хто їх ту поставив?... А? може й хата не моя!... Ні, таки, ні. Я трошки помилив сї! Тъфу, так темно!...

Поступає дальше, продовжаючи собі дорогу всякими непотрібними викрутасами. Декуди ноги відмовляють послуху, тут помагає собі „рачки”, з того стану переходить знову при щасливій стрічі плота в стоячу поставу. І так дальше і так дальше.

Нараз входить нїби на якесь подвір'є — нїби дім його брата.

— Ага! Отже зайшов! Добре зайшов, а що? Трафив! І се моя хата! Се я випроцесував!...

— Може він ту де товче ся?!... Душа все душа... Але я сї не бою!... Во мня-ца, сина і съветого... Ануж він де тут чикає на мене. може хочи...

В ту мить охоплює Сніжка щось за стан і він чує немов стогін, немов харчінє.

— Гвавт! гвавт! А то що? ратуйте!... Всякое диханіє!...

Він хоче бічи вперед себе, зашпортує ся, паде, чує над собою того харчінє... страх... що се?

Напружає всі сили, встає — дивить ся вперед себе — не видко нічого. Чує лише, що його щось легко тягне, але вже не лише за стан, але й за ліву ногу.

— А то ти Гриню? то ти братчику- голубчику? То ти? Чого ж ти мене так настрашив?

Тишина, лише щось харчить нїби і скавулить і тягне щораз сильнійше.

Сніжно не має сили опирати ся, іде за невидимою марою, що його тягне.

— Деж ти мене ведеш, братчику? — лебедить пяниця, — може до гробу? Я не хочу!... Ти не маєш спокою на тім съвіті? Я за тебе дам ксьондзови на паастас, бігме дам... і всім бідним обід справлю на цілий Горатин... за твою душеньку... ой, ой, ой, а то що?...

Сніжко бачить перед собою щось білого: нїби пса, нїби корову, нїби щось друге. Все воно перед ним біжить — котить ся і тягне його за собою. І то скоро, що раз то скорійше. Довкола чути гамір, якісь нїби съміхи, але не видко того, хто съміє ся.

Як прийшов до отями, бачив коло себе ще пару разів щось білого...

Йой Боже! Бідний ти, Гринуню, бідний! — Каже Сніжко, а волосє дубом йому стає на голові. — То ти! Я знаю, що то ти! Тілько скажи мені, в що тебе перемінили? В пса? в білого вовка? І за що так покутуєш, За що? За нашу родину — кажеш? за мене?...

Підбігає дальнє.

— Тай де ти мене ведеш, де? Я йду вже з тобою, що маю робити?...

Сніжко не має сили волії синіти ся. Він чує, що мусить іти за тим духом, за тим білим псом чи чим, що його тягне.

Нараз чує Сніжко, що гениув собою о щось твердого, дуже твердого, зойкнув і повалив ся зімлій на землю.

Як прийшов трохи до отями, бачив коло себе ще пару разів щось білого, але воно вже його не тягло за собою.

Попав ніби в сон — якось так, як би задеревів.

Ранком знайшли його на полі під муром горатинського цвинтаря: лежав з замкненими очима, опоясаний негрубим шнуром, дзвонив зубами, дрожав немов у лихорадці...

Принесли потіху до дому...

— А я вам скажу, що то не брат його тягав, тілько наш пес, Сивко!

— Та як?

— Оттак. Снимо ми вже всій тайій челідь, аж ту чуємо крик, г'вавт. Шо таке? Гадаємо — забивають, ріжуть кого. Вибігаємо таки так зі сну на подвірє, дивимо се — Сніжко! Запутав се, бачите, в шнур, щосмо на нім привезали Сивка тай кричіт. Каже,

що то брат! Хлопці, кажу до челіди, ото вам кумедия! Так Господь карає за процеса, за брата! Видите, як му се привиджує!

— Але!

— А то, бачите, наш старий Сивко, що вже й не гавкає на старість, тілько гарчить тай не чує!

— Ми його привязали на довгім шнурі до яблінки, а той прийшов і шнур урвав!

— Алє і запутав сї якось!

— Трохи він сам, а решту запутав його мій чіледник, той драбиско Андрух збитошник — тай Сніжко гадав, що єго дух тєгне, а то пес тєгнув. Тай потєгнув єго там аж на цвінттар тай тут перед муrom урвав сї. Там пси вганяють що ночи...

— А той гадав, що брат Гриньо тєгнув єго до гробу!...

— Ба я! Не мав кого!

— Та він хорий, все брата кличе, молить прощення. Якби знав, що то ваш пес єго водив, може би виздоровів!

— Я був у него, сказав йому всю до чиста — не вірить!

— Ну, то принаймнї бідна вдова на тім скористає, бо вже її лишає при маєтку, не хоче нічого, іно спокою...

Сильвестер Яричевський.

Б О Г Н А З Е М Л І.

(Індійська казка.)

Сидів індійський бог Брама на високій горі, на престолі, у всій славі своїй; а коло його праведники стоять. І сказав бог Брама:

— Багато я бачив коло свого престолу праведників, а до сеї години не бачив ані єдиної душі грішника. Я хочу бачити її, перше ніж вона попаде в кітті сатані!...

У туж ніч ангел смерти спустився на землю й поцілував своїм смертельним поцілунком чоловіка, що був великий грішник, і душа того грішника в той мент явилається до бога Брами.

Сатану — й то взяв би смуток від тих гріхів, що з ними явилається та душа грішника; і бог засмутився й тремтячи проказав:

— Я создав мир добрими і свої твори закінчив созданем чоловіка; кращого нічого не можна булооздати! А сатана позавидував моїй славі й старався розруйнувати мир, або зробити калікою... Хиба-ж се мое творіння?!

— Скажи мені, — вдався бог Брама до грішника, — як се так: жите-ж тобі дав я, а ти повернув його на послугу Сатані. Кого-ж з нас, — його, чи мене, — по почитуєш більшим і достойнійшим?

— Боже! — відповів грішник — великі ви обидва: Ти великий, як соторитель, а „він” — як правитель...

— Як се так?... розтолкуй... — каже бог Брама.

— На землі розказують так, господи!... Як тільки ти создав мир і чоловіка, то все тоді було гарне... Та Сатана дуже завидував тобі, а як не міг „він” нічого гарнішого зробити, то з пересердя тільки плюнув на землю. Слина та далеко загрузла в землю й розскочилася там на маленькі шматочки далеко під землею. Як стали люди розкопувати гори, то й знайшли шматочки тої сlinи і назвали золотом. Як тілько чоловік приторкав ся до того золота, то вже зразу отрута вливалась в його душу і йому бажалось більше набрати того золота. Із тої пори, як люди узнали про золото, вони стали підвладні сатані: вони гинуть сотнями, шукаючи в землі того бісівського золота; один другого добивають, а все за ті шматочки сатанинської сlinи, золото! В тім золоті вся сила сатани!... Се правда, що мир создав ти, а тільки і те правда, що владає над людьми, править ними... „він”...

— А я-ж кождій день чую хвалебні пісні?... Хтож їх співає, коли, по твоєму, всі люди продали сатані свої душі?...

— А то ті співають, котрі одержують за ті пісні золото, або ті, котрим трапилося найти багато золота, і вони думають, що його ти їм послав. Люди зробили так, що той, хто хоче жити, повинен мати золото, і хто більше має його, той може найбезпечніш жити...

Засмутилось лице богове.

Digitized by
Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

— Ходім на землю: Я хочу сам бачити, чи правду ти кажеш, — сказав Брама.

Зробив ся бог простим чоловіком і зйшов на землю.

Нобачивши розкішні дворці, річки, обмуровані гарним гранітом, а на них пароходи, бог Брама промовив:

— Вклав у чоловіка частину своєї творчої сили, він теж „создає”... Ходім туди — і бог показав на самий більший, самий розкішний будинок...

— Так сеж дворець гетьмановий! Нас туди не пустять!

— Годі!... Він богатий, у цього єсть чим поділитися з бідними подорожнimi.

— Як не бути!... та тільки... Ну, та вже ходім!...
Вони пішли.

— Куди?! — Почули вони коло себе грізний крик і два стражники загородили їм дорогу.

— Впустісь подорожніх... переноочувати, — промовив тихо бог Брама.

Стріжники, перезиркнувшись засьміяли ся.

— Що ви! хиба пяні, чи божевільні?! Тікайте, поки живі!...

Подорожні пішли далі.

— Подиви ся, ось храм збудований тобі — показав грішник на великий будинок.

— А-а!... то ми там і спочинем.

Пішли.

— Пізно, пізно! — зустрів їх сторож коло церковних дверей.

— Та ти знаєш, з ким балакаєш?... Я той бог, що йому сей храм збудований! — каже Брама.

— Ну, ну... не верзи!... іди собі!... — бурчав сторож, замикаючи двері, — багато вас тут шляється... Любите ночувати на дурницю...

Подорожні відійшли.

— Бачиш, боже, що роблять всі ті люди, що мають багато золота? Тепер ходім, я тобі покажу тих, що працюють над будованем от того всього за золото...

Вони вийшли на край города. Довго йшли вони у тьмі, спотидаючись на рівчаки й скіпці. З великою працею вони пробиралися поміж похилими хатками.

— Увійдімо!... — Сказав бог Брама, показуючи на одну землянку.

Вони увійшли.

Тут гнилий дух мішав ся з тютюнним димом.

В тісній хаті було повно якихсь замазаних, обшарпаних тварюк. Вони кричали, співали...

Навіть бог, всезнаючий бог Брама, і він не пізнав свого творіння.

— Хто се? — спитав він.

— Се люди! — відказав грішник.

— Так я-ж таких не создавав?!

— А се ті, у котрих нема золота.

Бог Брама заміркував ся.

Декілька чоловіків підійшло до них, бо закорітілось дізнатись, хто до них зайшов.

— Діти мої!... — щиро обізвав ся до них Брама, — я бог ваш... Я прийшов розважити вас...

— А горілка у тебе є? — спитав один з тих чоловіків.

— Нема, — покірно відказав бог Брама.

— А гроші?

— Теж нема.

— Так іди ж ти до Сатани і свої казки розказуй йому, або тому, хто сьогодня обідав!...

До Брами підійшла жінка в порваній сорочці, мало не гола.

— Як що ти бог, — сказала вона Брамі, — то зроби так, щоби у нас було золото.

— Ся штука діло сатани, — сказав Брама.

Жінка зареготалась, а за нею й всі інші:

— Так геть же від нас! Нам такого божа не треба!

Бог відхитнув ся й легенькою хмаринкою полинув на свою гору.

І довго, довго, слідком за ним, чути було регіт сатани, разом з съміхом та з стогоном нещасних рабів його.

А грішник, забутий на землі, постояв, почухав потилицю й проказав:

— Еге!... „Не сподівав ся такого” Брама! Деж тобі, боже, з твоєї високої гори бачить те, що робить ся в низу! Особливо, як праведники заступають тобі съвіт своїм сяєвом, та забивають чутя своїми піснями голосними!...

Г. Джуян.

С В А Т И.

Ти чваниш ся, хлопче бравий,
Що ти перший до забави —
А скажи, чи й до роботи
В тебе стільки є охоти?

Ти чваниш ся, що богатий,
Можеш грішми розкидати,
Маєш хату, маєш поле,
Бистрі коні, як соколи.

Ти чваниш ся, хлопче жвавий,
Що добув у війску слави,
Під цісарськими стягами
Сьміло бив ся з ворогами.

Ти чваниш ся, хлопче з того,
Що видав ти съвіта многої,
І чужі краї далекі
Здовж зійшов і впопереки,

А чи знаєш ти, чванливий
Рідний люд свій нещасливий,
Рідний край свій — Україну.
З ласки ворогів руїну?

А чи знаєш, хто тут власник,
А хто зайдя — галапасник?
З чим, за що нам треба бить ся,
А до чого прихилить ся?

А чи знаєш ти, бувалий,
Наші мрії, ідеали:
„У просвіті міць єдина!
Самостійна Україна!“?

А чи вмієш ти, богатий,
Для бідноти працювати,
А в борбі за кращу днину
І під багнет класти спину?

Не принадить личко гладке
Ні богацькі твої статки
Ні пуста вояцька хвала,
Що у крові ся купала.

Я полюблю лиш такого,
Хто робітник люду свого,
З ким до спілки у родині
Му служити Україні.

B. Лужанська.

Днії нашої слави і недолі.

1-го жовтня 1877 р.

помер український учений О. Бодянський.

3-го жовтня 1651 р.

Богдан Хмельницький заключив з Поляками згоду у Білій Церкві — так звану — Білоцерковську Згоду. Ся подія стала ся незабаром після бойовища під Берестечком. Як відомо, Татари зрадили Хмельницького під час бою під Берестечком і коли гетьман поїхав умовляти хана вернути назад, хан приказав Хмельницького взяти в полон. Українське військо, розбите, не могло дати належного опору польській шляхті, котра хмарами сунула знову на Україну. Народ перестрашившись утікав на московські граници, підпалюючи самі свої села, щоби не дістати ся ворогам. Загально скрізь росло незадоволене і нарікане на гетьмана і всі його винуватили за погром під Берестечком. Збирали ся ради не тільки з козаків, але й з простих селян, на котрих осуджували Хмельницького. Такі ради звали ся „Чорними радами” через те, що в них приймали участь не лише козаки але й селяни. На одній з таких рад на уроціщі Маслів Брід на ріці Роєаві був і Хмельниць-

кий. Він бачив ремствуванє на себе, але він виправдав ся перед народом і знов з'умів здобути ласку та прихильність народню і звелів збирати ся всім українським полкам до Білої Церкви, Переяслава та до Маслового Броду. Коли зібрали ся козаки, гетьман побачив, що їх вже не так богато, що й старшина вже не так слухає його, що на татар надії теж не має. а тут ще почув, що Поляки єднають ся з гетьманом Литовським і лагодять ся до нової війни з Українцями, так розваживши добре Хмельницький залишив думку про війну, щоби ще більше не руйнувати краю і зложив у Білій Церкві згоду з Поляками на дуже тяжких умовах для України. Головні пункти тої згоди слідуючі: Козаків може бути тільки 20 тисяч. Вони можуть жити лише у Київщині; а на Поділю, Волині та Чернигівщині має стояти польське військо; шляхта польська може вертати ся знову на Україну; селяни повинні скрізь робити панщину на панів; гетьман має присягати королеви і Річепосполитії на вірність; усю старшину козацьку стверджує король; не мати ніяких зносин з чужими державами і інші пункти.

На такі пункти не легко було пристати Хмельницькому, але він бачив, що не сила його інакше зробити, бо Україна була виснажена до решти цопредними війнами. Однак ся згода не могла довго вдержати ся, бо вона аж занадто була супротивна усім бажаням і надіям від віків вільного українського народу. І незабаром почали ся знову війскові події.

9-го жовтня 1655 р.

Б. Хмельницький побив Поляків під Городком. Незабаром після прилучення України до Московщини

Хмельницький побачив, що вскочив в халену, бо московські урядники лягли ярмом йому на шию і касували стародавні вольності українського народу. Московщина почала воювати Польщу і Хмельницький мусів помагати, а властиво сам провадити війну проти Польщі, бо московське військо зле себе показало в тій війні. В ті часи Хмельницький дістав вістку від шведського короля, що він вибирається походом на Польщу і просив козаків помогти йому в його поході проти Польщі. Хмельницькому було се на руку, бо думав зірвати з Москвою, а пристати до Шведів. Тоді Богдан вирушив на Поділє, Волинь, Галичину й до самого Любліна. В тім поході Хмельницький цілковито розгромив польське військо, котрим проводив Неточцький під Городком і в руках козаків була тоді ціла Галичина, але міст Хмельницький не здобував, бо не хотів, щоби потім їх не посіла Московщина.

14-го жовтня 1624 р.

Запорожці напали на Царгород. В початках сімнайзятого століття козаки дуже сильно боролися проти Унії і нераз досаждали Полякам. Виникали часті битви, а щоби нанести рішучий удар Польщі, козаки дражнили Татар і Турків нераз, нападаючи на землі турецькі і навіть на столицю їхню Царгород, щоби Турки розізвивши ся на козаків почали воювати з Польщою. Один з таких походів на Царгород козаки урядили р. 1624. Козаки вирушили в похід через Чорне море до Царгороду і захопили Турків не підготованими і цілий день свободно грабили обидва береги Босфору. Понищили богаті оселі, роскішні віллі, гареми, а вечером забирали спокійно

свою здобич на чайки і були на морі ранійше, ніж могли Турки опамятати ся і зібрати ся до оборони. Колиже Турки догнали козацькі чайки, козаки з клинами чекали турецького нападу, та Турки побачивши відвагу козаків, так налякали ся, що не зачепивши їх вернули ся назад, а козаки попили собі до Дніпрового гирла, співаючи пісні. А два тижні пізнійше козаки наново ще з більшою силою пішли на Царгород. На Дніпровім лиманії їм загородили дорогу турецькі кораблі, серед котрих було 25 великих галер і більш як 300 менших кораблів. Але козаки, не страхуючись великої сили противника, билися з ними кілька день і нарешті пробили ся на Чорне море і пішли знову на Царгород. Сим разом вже цілих три дні грабили і палили береги Босфору і спокійно відплили до дому. Після сього походу татари навязали з запорожцями угоду завжди помагати одні другим у їхніх війнах, а головно проти Польщі.

16-го жовтня 1648 р.

Богдан Хмельницький почав облогу Львова. Як розгоріло ся козацьке повстане з Хмельницьким на чолі, військо українське побідоносно перейшло усю правобережну Україну і нарешті з'явило ся в Галичині. В Галичині стали закладати ся нові козацькі полки і місто за містом опиняли ся в руках Хмельницького. Нарешті підійшло козацьке військо і під Львів і обложило його наоколо. В той час всії недобитки польської шляхти зібрали ся у Львові і провід взяв над ними Вишневецький, та обібраними всіх з гроша, утік до Варшави. Козаки почали стріляти з гармат, але про заняті Львова Хмельницький не дбав, бо чекав нового вибору польського короля, що-

би вступити з ним в переговори для надання укр. народові прав і вольностій. Постоявши під Львовом два тижні, Хмельницький обстрілював Львів і одною гарматою спричинено велику пожежу. Тоді Поляки післали послів в козачий табор з прошкою помилувати Львів. Хмельницький згодив ся і додав, що се робить задля того, що жалує Українців львівських і зажадав викупу. Сі гроші потрібні були Хмельницькому для орди, котра йому помагала воювати Польщу. Взявши викуп козаки вирушили на Замостє, а Поляки потім хвалили ся, що то съв. Ян з Дуклі оборонив місто і на честь съятого поставлено памятник у Львові що й тепер стоїть ще.

17-го жовтня 1596 р.

убито підступом українського гетьмана Косинського. Косинський був знаний серед Запорожців з початків козацьких воєн і належав до визначніших ватажків козацьких. Свого часу дістав він від короля маєтности на Росі за свою службу і за ту землю у Косинського вийшло непорозумінє з білоцерковським старостою Янушом Острозьким. Почалась війна. Се була перша більша війна козацька. Провід в ній взяв Косинський яко гетьман і воював панів Острозьких і Вишневецьких. Під час тої війни козаки знищили мало не всі маєтки князів Острозьких, але Вишневецький допоміг війску Острозького і козаків розбито під містечком Пяткою. Тоді Косинський утік на Запороже і зібрали нових козаків хотів порахувати ся з Вишневецьким і ударив на Черкаси, але Вишневецький зробив засідку і Косинського убито хитрим підступом, а разом з ними і багато інших козаків.

18-го жовтня 1851 р.

відбуло ся торжественне заложене „Народного Дому” у Львові, під котрий цісар Франц Йосиф поклав угольний камінь.

20-го жовтня 1814 р.

народив ся український письменник Яків Головацький.

22-го жовтня 1596 р.

відбув ся собор в Бересті і проголошено публично унію на Україні, а сей собор названо „Берестецько-Литовською Унією”. Довго бороли ся між собою козаки з Поляками. Ріжні причини були до того ворогування. З одної сторони козаки боронили своїх вільних прав, весь український народ обороняв ся від польської шляхти, котра заводила свої порядки на Україні і заставляла робити панщину і богато інших причин було до ворогування, а між ними була одна з найбільших, се ріжниця в вірі. Ранійш всі Українці були віри православної і съято придержувались своєї віри. Поляки мали віру католицьку і намагали ся як мож більше перетягнути православних на католицтво і се була одна з найбільших причин ворогування, бо козаки були завжди оборонцями і прав і вольності укр. народа то й в справі віри вони стали оборонцями своєї православної віри. Тяжкі утиски терпів наш народ від католицьких ксьондзів. Нераз не давали православним съявити пасху, хрестити дітей, не давали шлюбу, навіть в дзвони не давали дзвонити, не сповідали слабих і не причащали. Наш народ мусів жити під тяжким гнетом чужої

віри, діти вмирали не хрещені, люди жили не вінчаними, вмирали без сповіді і т. д. Побачили Поляки, що такими утисками не покорити наш народ, вони вдали ся на хитрощі, а король польський Жигмонд III. дозволив оселити ся у Литві і на Україні уніятам себ-то католицьким ченцям. У них з'явила ся думка завести нову релігію в такий спосіб, щоби поєднати римсько-католицьку віру з греко-православною і сю віру назвати уніятською і головою тої віри щоб був папа римський. Сю нову віру вони хотіли завести для того, щоби легше було наш народ перетягнути на католицтво і тим уникнути повсякчасних суперечок між козаками а Поляками. Українські съвященики православні і архиєреї були невдоволені православним патріярхом, бо він робив їм усякі кривди, а Поляки тут приобіцяли їм що дадуть землю, людий закріпощених в панщину і тоді декілька українських архиєреїв і шляхти української перейшло з православної віри на уніятську за обіцяні добра. За панами посунули ся і прості люди на унію. Ale коли папи дійсно позискали дешо, то прості люди так само мусіли робити тяжку панщину і з новою уніятською вірою. Ale народ український в величезній більшості не згоджував ся на унію і у Київі, під проводом князя К. Острозького, не хотів її приймати. Почали ся нові непорозуміння. Тоді король скликав собор (раду) у Берестю Литовському р. 1596 дня 22 жовтня. На ту раду з'їхали ся католицькі й уніятські й православні владики, съвященики, депутати з різних братств і міст, шляхта, magnati, воєводи і між іншими князь К. Острозький. Ся рада була дуже бурлива, кілька раз доходило до сварок, одні перескаджали другим, кликали одні других до себе і нарешті сей собор розколов ся на два

табори на православний і уніяцький. По стороні православних став і великий діяч український князь К. Острозький зі своїм сином Олександром воєводою волинським. Кождий табор вів свої засідання окремо і вкінці уніяцькі владики проголосили унію, а всіх духовних, що від неї відстали прогляли і прозвали „схизматиками”. Православні ж владики в свою чергу проголосили проклятими і ізверженими всіх тих, хти вирік ся своєї прадідної віри і перейшов на унію. Від тоді почала ся сильна боротьба релігійна. Звичайно, унію попирав польський уряд і король, бо вона була їм на руку і віддав уніятам православні землі і монастирі, але згоди народу українського на унію не було і він не хотів приставати на нову віру і не визнавав тих, хто самі собі в свою користь самовільно оголосили унію. Та через те, що народної згоди на унію не було, вона й не приняла ся на Україні, а лише позістала в тій частині, де Польща мала більші впливи. Потім урядово знесено унію в межах російської України після розділу Польщі, а унія лишила ся й доси лише в Галичині.

28-го жовтня 1894 р.

помер видатний український учений Омелян Огопновський.

30-го жовтня 1905 р.

видано маніфест про горожанські свободи в Росії. З того часу на Україні лекше дихнуло ся і упали всі заборони, котрі висіли страшим мечем над найменшим національним рухом на Україні, а особливо знесено жорстокий указ 1876 р., яким заборонено було друкувати на українській мові книжки, робити

представлення українські і невільно було привозити українські книжки зза кордону. Властиво з того часу Україна стала жити більш менш вільнійшим житєм, хоч в неможливій задусі нових утисків російського уряду над всім живим рухом серед Українців. Та все-ж таки, за короткий час після надання „кузої” конституції Українці в Росії розвинули широку просвітно-культурну діяльність. На цілім обшарі України позакладали ся „Просвіти”, почали видавати часописи в кождім більшім місті України і тепер при тяжких умовах життя в одному Київі виходить коло 20 укр. часописій, газет і журналів. Також виходять укр. часописи в Катеринославі, Харкові, Полтаві, на Поділлю і в др. місцях. З р. 1905 відродила ся й українська література і театральна школа. Взагалі після надання свобод на Україні почалось справжнє відроджене українського народа і не тільки серед інтелігентнійшими верствами, але й в самих глухих закутках України, в самих глибоких ядрах українського народа.

**Хто не вирівнає передплати, такому
здерхить ся висилка просвітних книжо-
чок.**

РЕДАКЦІЯ.

ЗАХОДОМ

ТОВ. „ПРОСЬВІТА“ В АМЕРИЦІ

виходять:

1. **Місячні книжочки.** — Кожного 15-го виходить одна книжочка. Передплата в Злучених Державах виносить річно \$1.00, а поза границями Зл. Держав річно \$1.50.

2. **Газетка для дітей „Цвітка“.** — Рівно ж виходить раз в місяць кожного 15-го. Передплата на ту газетку стоїть річно в Злучених Державах 75 ц., а за границею \$1.00.

Для членів „Просвіти“ виносить передплата на оба виспі видавництва \$1.50 річно.

3. „СЪВІТОВІ ПЕРЛИНИ“.

Перша серія:

Ч. 1. Л. Толстой.	Де любов там і Бог.	
	Ціна	10 цнт.
Ч. 2. Джіовані Чіамполі.	Сільська	
	вчителька	Ціна
		10 цнт.

Гроші належить слати або чеком, або через „Money Order“, вилісані на:

„PROSVITA“

83 Grand Str., Jersey City, N. J.